

دروید به روان باگ بنانگذار دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران
استاد فقید دکتر رضا حجازی

زندگینامه استاد فقید دکتر سیدرضا حجازی شاگردی که آرزوی استادش را عملی کرد

وحید اعتماد*

* دانشیار، گروه جنگل‌داری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

پست الکترونیک: vetemad@ut.ac.ir

دانشمندان ایرانی

در هر برهه‌ای از زمان افرادی پا به عرصه وجود می‌گذارند که موجبات تعالی و پیشرفت جامعه را فراهم می‌کنند. بیان سختی‌ها و ناملایماتی که در راه خدمت به یک جامعه توسط این افراد تحمل می‌شود، نیازمند قلمی توانا و احساسی غیر قابل توصیف است که بتواند رنج‌ها و ناملایماتی که در راه رسیدن به سرمنزل مقصود از خود نشان داده‌اند را بیان کند. هر قدر سعی شود از زوایای مختلف به تلاش‌های بی‌امان این افراد پرداخته شود، باز هم بسیاری از رنج‌های طاقت‌فرسا و فداکاری‌های آنان ناگفته باقی می‌ماند. استاد فقید رضا حجازی از زمره فرهیختگانی است که در جامعه منابع طبیعی ایران بعد از استاد کریم ساعی منشأ خدمات علمی و اجرایی فراوانی بوده و همواره در راه علم و عمل قدم برداشته است. او کسی است که با همکاری همکلاسی و یار همیشگی خود استاد فقید زنده‌یاد سیدمحمد طباطبایی اولین انستیتوی جنگل و دانشکده جنگل‌داری ایران را که سال‌ها پیش از آن استاد کریم ساعی تلاش‌های زیادی برای تأسیس آن به خرج داد، به واقعیت تبدیل کرد. در سال ۱۳۰۱ خورشیدی در شهر تهران در خانواده‌ای سرشناس و تحصیل‌کرده فرزندی به دنیا آمد که نام او را رضا نهادند. پدر او اکرم‌الملک حجازی از کارمندان عالی‌رتبه وزارت کشور بود و بارها به‌عنوان فرماندار در شهرهای مختلف از جمله مشهد، انزلی و سایر شهرها مأمور و منصوب می‌شد. کودکی رضا در شهر انزلی هنگامی که پدر فرماندار آنجا بود گذشت و دوره تحصیلات ابتدایی را در این شهر سپری کرد. طبیعت زیبای انزلی و گشت و گذار در جنگل‌های آن تأثیر زیادی بر روحیه او گذاشت و موجب بالندگی ذوق و تبلور ذوق فردی شد. وی بعدها در دوران جوانی و دوره دبیرستان در مدرسه کشاورزی (فلاحیت سابق) ثبت‌نام کرد و دیپلم کشاورزی خود را در شهر تهران دریافت کرد. در سال ۱۳۲۰ خورشیدی بنا به علاقمندی به محیط جنگل و طبیعت زیبای شمال کشور به استخدام وزارت کشاورزی درآمد و به‌عنوان سرجنگلبان دیلمان لاهیجان مشغول خدمت شد. روحیه این جنگلبان جوان که با هنر شعر، نقاشی و موسیقی نیز درآمیخته بود، از او مردی علاقمند به حرفه‌ای که انتخاب کرده می‌سازد و موجب معروف شدن وی در بین جنگلبانان منطقه می‌شود. در یکی از سفرهای علمی استاد

ساعی به جنگل‌های منطقه لاهیجان توفیق همراهی رضا حجازی با بانی جنگلبانی نوین ایران دست می‌دهد و استاد ساعی از نوع، ذوق، سلیقه و فعالیت‌های علمی و اجرایی وی لذت برده و توصیه فراوانی می‌کند که به دیپلم بسنده نکرده و برای ادامه تحصیل در دانشکده کشاورزی کرج نام‌نویسی کند. در سال ۱۳۲۴ خورشیدی حجازی جنگلبان عازم کرج شد و همراه دیگر متقاضیان از جمله سیدمحمد طباطبایی و قدرت‌الله تمدنی در رشته کشاورزی در کنکور شرکت کرد و هر سه به دانشکده کشاورزی راه یافتند. وی بعد از چهار سال در سال ۱۳۲۷ به‌عنوان شاگرد اول رشته کشاورزی موفق به اخذ مدرک لیسانس شد و از وزارت علوم ایران مدال درجه یک علمی را دریافت کرد. سال‌ها قبل از ورود مهندس رضا حجازی به دانشکده، دروس جنگل‌شناسی و درخت‌شناسی توسط استاد ساعی تدریس می‌شد و وی به‌همراه همکلاسی‌های خود این دروس را با استاد گذرانده بودند. علاقمندی حجازی به دروس جنگل و نمرات خوبی که در این دروس کسب کرده بود، نظر استاد ساعی را به‌خود جلب کرد و بلافاصله بعد از اتمام تحصیلات کارشناسی به پیشنهاد استاد ساعی به‌عنوان متصدی و کارشناس آزمایشگاه جنگل‌شناسی که توسط وی به راه افتاده بود، مشغول به کار شد. همزمان با این اقدام مهندس محمد

طباطبایی به‌عنوان شاگرد دوم رشته کشاورزی نزد استاد منجمی در آزمایشگاه فیزیک و هواشناسی مشغول به کار می‌شود. چرخ روزگار گویی طوری می‌چرخد که این دو همکلاسی باید همیار، همکار و همخانه شوند تا بتوانند باری را بر دوش کشند که از توان یک نفر بر نمی‌آید. هر دو این مهندسان جوان در ساعات فراغت نزد استاد ساعی به تکمیل علوم و آموختن ریاضیات می‌پردازند. در سال ۱۳۲۸ مقارن با جداشدن دانشکده کشاورزی از وزارت کشاورزی و الحاق آن به دانشگاه تهران مهندس رضا حجازی و مهندس تمدنی عازم دانشگاه بلژیک شدند و در دانشکده ژامپلو ثبت‌نام کردند. در غیاب وی مهندس محمد طباطبایی مسئولیت آزمایشگاه جنگل را بر عهده می‌گیرد و وظایف محوله را انجام می‌دهد.

استاد حجازی در سال ۱۳۳۲ بعد از اخذ درجه دکتری در رشته چوب‌شناسی به‌عنوان استادیار رشته چوب در دانشکده کشاورزی مشغول به کار می‌شود، اما موفق به دیدار استاد خود که در سانحه هواپیما در ۴ دی‌ماه ۱۳۳۱ به دیدار حق شتافته بود، نمی‌شود. با مرگ ناگهانی پدر جنگلبانی ایران، مسئولیت کارهای ناتمام استاد ساعی بر دوش دکتر رضا حجازی و یار و همکلاسی خویش استاد محمد طباطبایی می‌افتد. آنان تلاش زیادی کردند تا بتوانند با وجود همه کارشکنی‌ها، تفکرات و خواسته‌های استاد فقید خود، کریم ساعی را جامه عمل بپوشانند و هم‌قسم شدند از هیچ تلاشی فروگذار نکنند.

استاد ساعی همواره درصدد تأسیس دوره‌های آموزش عالی جنگلبانی در دانشگاه بود و به این دلیل در سال ۱۳۲۹ دوره تخصصی جنگل را برای فارغ‌التحصیلان رشته کشاورزی برگزار کرد. نتایج این کلاس نشان داد که تدریس بدون آزمایشگاه و تجهیزات لازم چندان مطلوب نیست، بنابراین فکر ایجاد یک آزمایشگاه مجهز جنگل و چوب‌شناسی در برنامه اقدامات ساعی قرار گرفت. با کمک‌های مالی اداره همکاری ایران و آمریکا، فائو، سازمان برنامه و اداره طرح و برنامه دانشگاه تهران، طرح تأسیس این آزمایشگاه از طرف شورای دانشکده به تصویب رسید. اجرای ساختمان آزمایشگاه شروع شد، اما دست اجل امان نداد تا ساعی بتواند ثمره کار

خود را به تماشا بنشینند. با همت بلند دکتر رضا حجازی و پشتکار مهندس محمد طباطبایی و با همکاری دکتر واروسپو کارشناس فائو، دکتر کارول و دکتر کرنان از اعضای اداره همکاری ایران و آمریکا، احداث ساختمان آزمایشگاه چوب و جنگل در سال ۱۳۳۳ به پایان رسید. با رسیدن ماشین‌آلات آزمایشگاهی و وسایل و لوازم دیگر تا خاتمه سال ۱۳۳۴ نصب آنها به اتمام رسید و آماده بهره‌برداری شد. آزمایشگاه چوب‌شناسی دارای سالن تشریح چوب، بخش اشباع چوب، بخش شیمی و خواص فیزیکی و مکانیکی چوب بود و آزمایشگاه جنگل دارای نهالستان، آزمایشگاه جنگل‌شناسی، موزه، باغ و جنگل شد.

استاد حجازی در سال ۱۳۳۴ به درجه دانشیاری نائل شد و توانست کادر علمی و اجرایی آزمایشگاه چوب و جنگل را تا حدودی تأمین کند. آقایان مهندس طباطبایی کارشناس شعبه چوب، مهندس ریاحی کارمند

از راست به چپ پروفیسور هرمان اتر، استاد رضا حجازی و استاد محمد طباطبایی

فنی، مهندس نیلوفری کارشناس خواص فیزیکی و مکانیکی چوب و اشباع کردن چوب‌آلات، مهندس نگارستان کارشناس آزمایشگاه جنگل‌شناسی و مهندس کوهن از کارشناسان فائو نیز در زمینه چوب‌شناسی مسئولیت‌های مختلفی را بر عهده گرفتند.

دانشجویان ورودی دانشکده کشاورزی تا سال ۱۳۳۴ تمام دروس عمومی و اختصاصی را در سه سال می‌گذراندند و به دریافت مدرک کارشناسی مفتخر می‌شدند. محمدحسین مهدوی، ریاست دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران درصدد توسعه دانشکده و تأسیس رشته‌های جدید و تبدیل دوره لیسانس به فوق لیسانس برآمد که خوشبختانه برنامه ارائه شده در سال ۱۳۳۵ در شورای دانشگاه پذیرفته و مقرر شد دانشجویان با گذراندن ۱۸۶ واحد درسی و پایان‌نامه و جلسه سمینار چهارساله به دریافت مدرک کارشناسی ارشد نائل شوند. بر این اساس، تمامی دانشجویان ورودی ۱۳۳۴ این دانشکده مشمول مقررات جدید آموزشی شدند. براساس این طرح، رشته‌های تخصصی مانند مهندسی زراعی (آبیاری)، زراعت، باغبانی، دفع آفات، ماشین‌آلات کشاورزی و رشته جنگل دایر شد. دروس عمومی در دو سال اول برای دانشجویان به‌صورت مشترک برگزار می‌شد و پس از معدل‌گیری به‌ترتیب اولویت در رشته‌های مورد نظر قبول می‌شدند. از جمله دانشجویان اولین رشته جنگل می‌توان به استاد کریم جوانشیر و دکتر نخجوانی اشاره کرد. همچنین از جمله استادانی که در اولین دوره، رشته جنگل را تدریس کرد استاد رضا حجازی بود که ارائه درس‌های چوب و درخت‌شناسی را بر عهده داشت. در شهریور ۱۳۳۳ از طرف فائو کلاس موقتی برای نحوه تدریس روش جنگلبانی

از راست به چپ: ۱- استاد محمد طباطبایی، استاد رشته بیولوژی چوب ۲- استاد سیدرضا حجازی، رئیس انستیتوی جنگل، استاد چوب‌شناسی ۳- پشت سر، علی‌قلی منصوریار، مستخدم آزمایشگاه ۴- استاد پرویز نیلوفری، استاد بیولوژی چوب ۵- استاد غلامرضا قاضی مقدم، استادیار فیزیک چوب

از آن جمله می‌توان به ملی شدن جنگل‌ها اشاره کرد. در این سال در رأس دانشگاه دکتر جهان‌شاه صالح قرار گرفته بود که به شدت مورد توجه شاه بود. در یکی از سفرهای دکتر جهان‌شاه صالح به مسکو برای شرکت در همایشی در تماس تلفنی با شاه از وسعت جنگل‌ها و وجود دانشکده جنگل سخنی به میان می‌آوردند و وی پرسش می‌کند چرا در ایران دانشکده جنگل ایجاد نمی‌کنید که وی جواب می‌دهد که اگر اجازه آن صادر شود، به‌طور حتم اقدام خواهد شد. پس از بازگشت وی از مسکو، از استادان دکتر حجازی و طباطبایی می‌خواهد که اساسنامه و آئین‌نامه برنامه چنین دانشکده‌ای را برای شورای دانشگاه تهران بفرستند. تلاش‌های این دو استاد با پشتیبانی دکتر ترگوپو کم‌کم به بار نشست و زمینه ایجاد دانشکده جنگل‌داری فراهم شد. در بیست و ششم خرداد ماه ۱۳۴۵ در ششصد و شصت و هشتمین شورای دانشگاه به ریاست دکتر جهان‌شاه صالح تأسیس دانشکده جنگل‌داری مورد موافقت قرار گرفت. این اقدام در تاریخ ۱۸ تیرماه همان سال از تصویب گذشت و دانشکده جنگل‌داری دانشگاه تهران با ایجاد سه گروه جنگل‌داری و اقتصاد جنگل، گروه چوب‌شناسی و فرآورده‌های جنگل و گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی برقرار شد. در اساسنامه این دانشکده آمده بود که در صورت لزوم و طبق مقررات دانشگاه تهران می‌توان به تشکیل گروه‌های جدید اقدام یا تغییراتی در گروه‌بندی ایجاد کرد. بعدها گروه‌های آموزشی محیط زیست و شیلات به این دانشکده اضافه شد. دوره مهندسی در این دانشکده در مقطع لیسانس چهار سال، در مقطع فوق لیسانس یک سال و در دوره دکتری هم دو سال تعیین شده بود.

اعضای گروه جنگل‌داری عبارت بودند از دکتر عزیز اصلی، دکتر ابراهیم عادل، دکتر احمد مصدق، دکتر نصرت‌الله ساریخانی، دکتر کریم جوانشیر، دکتر علی یخکشی، مهندس سعید امیری و مهندس مجید مخدوم. از کارشناسان خارجی هم دکتر ترگوپو و پروفیسور هرمان اتر و دکتر چاپیچ گروه را همراهی می‌کردند. در این زمان چند نفر از جمله استاد ارجمند محمود زبیری برای دریافت درجه دکتری در کشور سوئیس به تحصیل مشغول بودند که بعداً به‌عنوان استادیار در این دانشکده استخدام شدند.

و سیاستی که هر کشور برای استفاده و نگهداری از جنگل‌های خود اتخاذ می‌کند، تشکیل شد. در این کلاس نمایندگان از ایران از جمله استاد حجازی و تعدادی از کارشناسان زبده و عالی‌رتبه بنگاه جنگل‌ها و مراتع کشور و نمایندگان از کشورهای اردن، لیبی، عراق، ترکیه و قبرس حضور داشتند. در شهریور ۱۳۳۴ نامه‌ای از سوی مدیرکل سازمان خواروبار کشاورزی به احمدحسین عدل، وزیر کشاورزی ارسال شد تا به تشکیل اولین کمیسیون جنگلبانی خاورمیانه در تهران همت گمارد. کنفرانس به‌نحو آبرومندانه‌ای در مهرماه همان سال برگزار شد و دستور کمیسیون سازمان خواروبار کشاورزی، افتتاح مدرسه جنگلبانی در خاورمیانه، ارائه شد. در این کمیسیون رئیس بخش جنگلبانی فائو آقای مارسل لولو و مهندس بنان از ایران سخنرانی خوبی ارائه کردند و آقای ظهیر به‌عنوان ریاست دائمی کنفرانس انتخاب شد. از ایران استاد رضا حجازی و تعدادی از کارشناسان سایر کشورها از جمله ایتالیا، عراق، سوریه، اردن، لیبی، پاکستان و ترکیه و همچنین از تشکیلات مختلف بین‌المللی مانند کمیسیون بین‌المللی صنوبر و اتحادیه بین‌المللی مؤسسات بررسی‌های جنگل شرکت داشتند. چنین نشست‌های زمینه ایجاد انستیتوی جنگل و مرتع را در ایران پایه‌ریزی کرد. در سال ۱۳۳۹ با کوشش و تلاش استاد حجازی و استاد محمد طباطبایی و حمایت ریاست وقت دانشکده دکتر حسن مهدوی و حمایت محمدرضا صدقیانی که مجری طرح‌های کشاورزی در سازمان برنامه و معاون سازمان برنامه بودند و همچنین تلاش‌های ولادیمیر ترگوپو و کارشناس سازمان ملل و کوشش‌های دکتر یحیی نظیری، مقدمات تأسیس انستیتو جنگل و مرتع فراهم شد؛ به‌طوری‌که در هشتم اردیبهشت سال ۱۳۴۱ موافقت‌نامه تشکیل این انستیتو در دانشکده کشاورزی بین دولت ایران و صندوق مخصوص سازمان ملل به امضا رسید. با تشکیل انستیتو جنگل و مرتع تعدادی از کارشناسان برجسته اروپایی که کارشناس فائو نیز بودند، مشغول تدریس در این نهاد نوپا شدند که از آن جمله می‌توان به استادانی مانند پروفیسور هرمان اتر، پروفیسور ترگوپو، پروفیسور گلنیزر، دکتر دراگو چاپیچ، مهندس مارک بولانژه و مهندس فلیپ ترور اشاره کرد.

از استادان ایرانی هم دکتر رضا حجازی، دکتر محمد طباطبایی، دکتر عزیز اصلی، دکتر پوران سلیمانی، دکتر ابراهیم عادل، دکتر نصرت‌الله ساریخانی، دکتر کریم جوانشیر و دکتر احمد مصدق به تدریس مشغول شدند.

در بین دانشجویان اولین دوره انستیتو جنگل و مرتع که در سال ۱۳۴۰ وارد دانشکده کشاورزی شده و بعد از سال ۱۳۴۴ از انستیتو فارغ‌التحصیل شدند، می‌توان به داوود پارسا پزوه، هوشنگ سبحانی، تقی شامخی، حسین حبیبی و ناصر رأفت‌نیا اشاره کرد که بعدها به مقام استادی در دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران و دانشکده منابع طبیعی گرگان رسیدند.

از همان سال‌های تأسیس انستیتو فکر تشکیل دانشکده جنگل‌داری در ذهن استادان رضا حجازی و محمد طباطبایی شکل گرفت. آنها به پیمانی که با یکدیگر بسته بودند، وفادار بودند و بنابراین به کمک دکتر ولادیمیر ترگوپو تماس‌های زیادی با مسئولان دانشگاه تهران برقرار می‌کردند. با وجود فشارهای زیادی که از سوی مغرضان و دشمنان این ایده وجود داشت و مانع تشکیل دانشکده جنگل‌داری می‌شد، با این حال این دو استاد و هم‌پیمان همیشگی از آن ننشستند.

از سال ۱۳۴۱ به بعد تحولاتی در کشور ایران به‌وقوع پیوست که

دکتر رضا حجازی، دکتر محمد طباطبایی و دکتر پوران سلیمانی اعضای گروه چوب‌شناسی را تشکیل می‌دادند. عضو رسمی گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی هم دکتر فیروز نخجوانی بود که به کمک کارشناسان و دیگر متخصصان وزارت منابع طبیعی که به تازگی تشکیل شده بود، این رشته را اداره می‌کردند. البته اینکه چرا از همان زمان نام دانشکده منابع طبیعی برای این مؤسسه آموزشی و پژوهشی انتخاب نشد، قابل توجه است. بسیاری از کارشناسان و فارغ‌التحصیلان آن زمان که در رشته جنگل تحصیل می‌کردند از جمله دکتر ابراهیم آقاریعی ذکر می‌کنند که شرایط بعد از ملی شدن جنگل‌ها و حساسیتی که این اقدام و رفرم در جامعه ایجاد کرده بود و از سوی دیگر مذاکراتی که بین دکتر جهان‌شاه صالح و شاه انجام شده بود، منجر به مقبولیت نام دانشکده جنگل داری شد.

تا سال ۱۳۵۰ تنها گروه جنگل داری دارای رشته تحصیلی بود و دو گروه دیگر از این سال به بعد فعالیت خود را آغاز کردند و به طور مستقل دارای رشته در مقطع لیسانس شدند. مقر دانشکده جنگل داری در محل فعلی مدیریت پردیس در مجاورت درب شمالی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران بود و از سال ۱۳۵۱ اقدام به دایر کردن دوره فوق لیسانس شد. اولین دوره فارغ‌التحصیلان دانشکده جنگل داری ۵۱ نفر بودند که در سال ۱۳۴۹ دوره مهندسی جنگل داری را به پایان رساندند. از بین این دانشجویان می‌توان به آقایان ابراهیم آقاریعی، کاظم دوست‌حسینی، برهان ریاضی، جمال قدوسی، ناصرقلی صفاری و محمدرضا گنجی اشاره کرد.

در سال ۱۳۵۱ نام دانشکده جنگل داری به دانشکده منابع طبیعی تغییر یافت. در این سال دوره کارشناسی ارشد در دانشکده منابع طبیعی راه اندازی شد و اولین دانشجویان دوره فوق لیسانس که در سال ۱۳۵۴ از این دانشکده فارغ‌التحصیل شدند آقایان کاظم دوست‌حسینی، ناصرقلی صفاری و محمدحسن نعمت‌اللهی بودند.

استاد رضا حجازی به‌عنوان اولین رئیس این دانشکده از تاریخ ۱۳۴۵/۵/۲۳ الی ۱۳۴۹/۳/۲۶ خدمات بسیار زیادی به آموزش منابع طبیعی کشور کرد. در سال‌های آخر عمر کاری استاد حجازی در دانشگاه تهران اتفاقات زیادی افتاد که منجر به بازنشسته کردن تعداد ۴۰۰ نفر از استادان برجسته دانشگاه تهران از جمله استاد حجازی شد. ناگفته نماند که در این مورد استاد طباطبایی در اعتراض به بازنشستگی استاد حجازی، نامه‌های اعتراضی زیادی به دانشگاه ارسال کرد که متأسفانه ترتیب اثر داده نشد. وی پس از بازنشستگی در سال ۱۳۴۹ از پای‌ننشست و در مدرسه عالی ترجمه که توسط دکتر آربن‌پور تأسیس شده بود، زبان فرانسه تدریس می‌کرد و بعدها با دانشگاه همدان، مازندران و آزاد همکاری زیادی داشت و کمک‌های علمی و اجرایی وی باعث پربار شدن این رشته در دانشگاه‌های کشور شد.

استاد رضا حجازی یکی از استادان بزرگ و دانشمند در رشته چوب‌شناسی و جنگل بود و از نظر استعدادهای بی‌نظیری که داشت، واقعاً افتخار دانشگاه تهران محسوب می‌شود. او مدیری بسیار قوی و ارزشمند بود که به داشتن استعداد ذاتی و نوع کافی در چند رشته و خوش‌اخلاقی شهره زمانه خود محسوب می‌شد و زبانزد خاص و عام بود. وی در طول خدمت دانشگاهی ده‌ها مسافرت علمی به کشورهای فرانسه، آمریکا، آلمان و انگلستان داشت و در قالب فرصت‌های مطالعاتی به تکمیل علوم چوب و صنایع مربوطه پرداخت. استاد حجازی از زمان بازگشت از کشور بلژیک در دانشگاه تهران به تدریس و تحقیق پرداخت. حاصل فعالیت‌های وی چاپ ۱۲ جلد کتاب

درباره چوب و صنایع چوب و بیش از یکصد مقاله علمی - پژوهشی به زبان‌های فرانسه و انگلیسی در مجلات معتبر خارجی و داخلی بود. استاد حجازی بیش از ۵۰ سخنرانی نیز در کنفرانس‌های داخلی و بین‌المللی ارائه کرد. این استاد فقید در دهه ۴۰ به دانشگاه آکسفورد انگلستان عزیمت و مدرک دیپلم از این دانشگاه دریافت کرد که تا آن زمان تنها یک نفر مصری موفق به اخذ چنین مدرکی شده بود.

در چهارم اسفند ۱۳۸۴ هم‌زمان با برگزاری همایش آینده جنگل‌های ایران توسط انجمن جنگلبانی ایران و همچنین در مراسمی که به مناسبت بزرگداشت استاد کریم ساعی در دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران برگزار شد، از مقام این استاد برجسته، ممتاز و ماندگار دانشگاه تهران نیز تجلیل و تقدیر به عمل آمد. وی اوقات فراغت خود را به هنرهای مختلف مانند نقاشی، شعر و موسیقی صرف می‌کرد و قلم توانایی در زمینه طنز داشت و آخرین کتاب او با عنوان «درد دل دانشجو» در سال ۱۳۸۳ منتشر

شد. این استاد برجسته همواره لطف خداوند، حمایت خانواده و رهنمودهای استاد ساعی و همراهی همسر فاضله و مهربانش سرکار خانم دکتر شاهسون را راز موفقیت خود می‌دانست و به نقش استاد و راهنمای خوب در زندگی تأکید می‌کرد. سرانجام بعد از ۸۴ سال زندگی توأم با تلاش در مسیر علم و عمل در شهریور ۱۳۸۵ چراغ زندگی این عالم فرزانه خاموش شد. شاگردان و دوستانش همواره به مناسبت‌های مختلف از او یاد کرده و به ادامه راهش در توسعه علمی صنایع چوب کشور تأکید می‌کنند. روحش شاد و یادش گرامی باد.

منابع

جوانشیر، ک.، ۱۳۷۸. تاریخ علوم منابع طبیعی ایران، انتشارات فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، تهران.
حجازی، ر. و معیری‌نژاد، ج.، ۱۳۴۴. راهنمای آموزش دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران، چاپ افسس، دانشکده کشاورزی. خاطرات منتشر نشده دکتر محمد طباطبایی.
سالنامه بنگاه‌های علمی فلاحی کرج سال تحصیلی ۱۳۱۷-۱۳۱۶، چاپخانه مجلس.
مذاکرات و مصاحبه‌های حضوری با استادان و کارشناسان قدیمی دانشکده منابع طبیعی و دانشکده کشاورزی.
یادنامه بزرگداشت هفتادمین سال تأسیس دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران، ۱۳۷۶-۱۳۰۶.